

Г. Соколова,
аспірант,
викладач Сумської дитячої музичної школи №1
A. Sokolova,
Postgraduate Student,
Teacher of the Sumy Children's Music School № 1

ПРОБЛЕМА СФОРМОВАНOSTІ СЦЕНІЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІЯ ДИТЯЧОЇ МУЗИЧНОЇ ШКОЛИ

THE PROBLEM OF THE FORMATION OF THE STAGE AND PERFORMANCE CULTURE OF A CHILDREN'S MUSIC SCHOOL STUDENT

Анотація. Метою цього дослідження є аналіз теоретичного матеріалу щодо сформованості стану формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл. Для характеристики сценічно-виконавської культури важливими є структурні компоненти досліджуваної теми. У статті автор розкриває зміст і структуру сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл. Дослідник використав структурний аналіз для визначення критеріїв сформованості сценічно-виконавської культури. На основі теоретичного дослідження наукових робіт в музично-педагогічній галузі було окреслено сутнісні характеристики феномена, що вивчається, а також визначено аспекти, які демонструють сформованість сценічно-виконавської культури піаніста.

Ключові слова: сценічна культура, виконавська культура, критерії, мотиваційно-ціннісний компонент, когнітивно-аналітичний компонент, творчодіяльнісний компонент.

Abstract. The purpose of this study is the analysis of theoretical material regarding the formation of the state of formation of stage and performance culture of students of children's music schools. The structural components of the researched topic are important for characterizing stage and performance culture. In the article, the author reveals the content and structure of stage performance culture of students of children's music schools. The researcher used structural analysis to determine the criteria for the formation of stage and performance culture. Based on the theoretical research of scientific works in the music-pedagogical field, the essential characteristics of the studied phenomenon were outlined, as well as the aspects that demonstrate the formation of the stage-performance culture of the pianist were determined.

Key words: stage culture, performance culture, criteria, motivational-value component, cognitive-analytical component, creative-activity component.

Постановка проблеми. Проблеми музичного виконавства привертали до себе увагу впродовж тривалого часу, окреслювалась у працях вчених починаючи з філософських праць Д. Дідро, Ф. Гегеля, сучасні дослідження, у сьогоденні вони

також не втрачають своєї актуальності. Розвиток та формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл вважається одним із пріоритетних питань, яке намагаються вирішити музично-педагогічні заклади освіти. В музичних школах під час вивчення суміжних предметів відбувається формування культури особистості. Для того, щоб знайти відповідь на проблему формування сценічно-виконавської культури, необхідно здійснити теоретичний аналіз наукових робіт.

Сценічну культуру, як складову частину музичної культури, необхідно формувати через процес виховання учнів. Цей процес є складним, багатоступеневим явищем, який об'єднує становлення учня та його духовні якості, що впливають на результат музичного навчання.

Аналіз досліджень. Дослідження цієї теми зумовило необхідність вивчення та аналізу наукової літератури, яка складає теоретичну базу дослідження. Педагогічними умовами вдосконалення виконавської майстерності майбутнього музиканта займалися педагоги-дослідники Н. Андрійчук та Н. Самохіна. Питаннями сценічної культури в педагогічній діяльності займалися Р. Валькевич, О. Горбенко, які розробляли напрями формування музично-виконавської компетентності. Значна частина науковців вважає, що вдосконалення сценічної культури є вагомим проблемою у навчальній діяльності учнів дитячих музичних шкіл.

Проблема формування виконавської культури учнів все більше привертає увагу музикантів-науковців: у музично-інструментальному виконавстві (О. Андрейко, Л. Гусейнова, Н. Згурська, В. Федоришин та інші), сценічного (публічного) виконавства (Ген Цзінхен, Ю. Пономарьов та ін.), фундаментальні праці вчених різних галузей наук про роль мистецтва як засобу творення особистості та її духовного збагачення (Б. Асаф'єв, Ю. Боров, Л. Виготський, Є. Назайкінський, Ю. Руденко, Г. Сотська, Б. Яворський та ін.).

Метою статті є дослідження рівнів сформованості стану формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл та аналізу теоретичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Розвиток та формування сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл під час гри на фортепіано останнім часом став одним із пріоритетних аспектів виховання та навчання учня-концертанта. В процесі вивчення теоретичних дисциплін учнями дитячих музичних шкіл відбувається формування та розвиток сценічно-виконавської культури. Сценічна культура є складовою частиною музичної та сценічно-виконавської культури, яка формується за допомогою процесу виховання. Такий процес є складним, який поєднує в собі розвиток учня як виконавця, задовольняє його професійні та духовні потреби, які мають вплив на результати музичного навчання. Аналізуючи літературу та дослідження з цього питання науковців Андрійчук Н., Самохіна Н. та інших, які займалися проблематикою вдосконалення виконавської майстерності учня дитячої музичної школи. Науковець Валькевич Р. досліджував сценічну культуру як педагогічний аспект [0]. Науковці, які досліджували сценічно-виконавську культуру

вважають, що розвиток та формування цього аспекту є необхідним у формуванні учня дитячої музичної школи як концертанта.

За останній час проблема формування сценічно-виконавської культури учнів стала дуже актуальною темою. Сучасні вчені Гусейнова Л., Мігунова Н., Ген Цзінхен та інші, працювали над аспектами виконавської культури, концертного виконавства, що є складовою сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл.

Фундаментальні твори науковців Асаф'єва Б., Виготського В., Назайкінського Є., Олексюк О. та інші, розглядали мистецтво як засіб формування особистості, її духовне становлення та розвиток.

Мистецтво є найстарішою формою соціалізації та найпершим інструментом духовного розвитку людини. В процесі розвитку та формування виконавської майстерності оцінювання було неоднозначним, так як композитор та виконавець були одним обличчям. Поступово відбулося розділення композиторської та виконавської діяльності. Феномен «сценічна культура» почав розглядатися лише в 50х роках ХХ століття. Першим хто підняв питання сценічної культури був Гретрі А. у своїх «Мемуарах». Він загострює увагу на музичному інтонуванні, що відповідає сучасній культурі інтонування голосом або на інструменті Гретрі, як великий драматург, композитор у своїй діяльності велику увагу приділяв культурі поведінки на сцені під час вистав. Він наголошує, що кожен виконавець це особистість, яка має певну та неповторну манеру виконання музичного твору. Поняття «сценічна культура» тісно пов'язане із сценічною та концертною діяльністю. Виконавська культура музиканта-виконавця є частиною сценічно-виконавської культури, яка реалізується в процесі навчання та концертної діяльності. Сценічна культура виконавця є невід'ємною частиною у вихованні учня-концертанта.

Проаналізувавши ряд наукових праць з цієї проблеми можемо зробити певний висновок, що сценічно-виконавська культура є одним з найважливіших та необхідніших аспектів у формуванні учня не тільки як музиканта, виконавця, а ще як особистості. Сучасна педагогічна наука багато уваги приділяє виконавській майстерності та інтерпретації. Теорія мистецтвознавства розглядає виконавську діяльність як динамічну систему, яка включає до свого складу композиторську творчість, інтерпретаторську дію та слухацьку взаємодію. Дія виконавець-слухач взаємодіють між собою, викликає певні настрої, образи, уяви, відчуття ілюзій.

Сучасний вітчизняний дослідник, педагог Давидов М. вважав, що «Виконавська майстерність є вільним володінням інструментом і собою, емоційно яскраве, артистичне, співтворче, технічно вдосконалене втілення музичного твору в реальному звучанні». На думку педагога, виконавство це є відтворення музичного твору у реальному часі, звучанні, тобто інтерпретація музичного твору, включає в себе високий рівень теоретичних, культурологічних знань, вміння втілювати композиторські задуми, самореалізація виконавця, вміння контролювати емоції на сцені. Сценічно-виконавська культура учнів дитячих музичних шкіл включає в себе вдало підібраний репертуар, який відповідає віковим, фізіологічним та

психоемоційним вимогам навчального процесу. Наявність певних якостей та навичок для реалізації авторського задуму [3].

Для того щоб зрозуміти та визначити рівень сформованості сценічно-виконавської культури – це система, яка має у своєму складі структурні компоненти: мотиваційний, когнітивний та творчий. Рівень сформованості залежить від:

- Мотивації (потреби, інтереси, погляди, цінності);
- Властивості (здібності, здатність до навчання);
- Психічні можливості (мислення, пам'ять, почуття, емоції і т.д.);
- Повнота засвоєних знань та навичок;
- Сценічно-виконавська практика.

Рівень сформованості сценічно-виконавської культури учня-виконавця в контексті музичної діяльності тісно пов'язаний із психологічним станом та готовністю до публічного виступу. Виконавська діяльність під час публічного виступу пов'язана із розкриттям авторського задуму, інтерпретацією нотного тексту, вибудовою художнього образу твору. Для виконавської діяльності учень має мати певні ознаки музичної обдарованості:

- музичні здібності: слух, пам'ять, ритм;
- уміння запам'ятовувати музичний матеріал;
- наявність інтелектуально-емоційного інтересу;
- здатність переживати зміст музичного твору;
- здатність до аналізу музичного твору;
- наявність слуху (фактурного, тембрального, висотного, музичного, інтонаційного, мелодійного);
- відчуття ритму музики, пульсації твору;
- сценічно-виконавські здібності, артистизм, вміння перевтілюватися на сцені під конкретний образ.

Одним з ключових показників якісної роботи педагога є наявність сценічно-виконавської культури у учня-виконавця, що передбачає досягнення високого рівня технічного розвитку учня, а також розвиток духовний, естетичний, творчий учня як особистості.

Під час формування сценічно-виконавської культури основним є інтелектуально-емоційний інтерес до навчання гри на фортепіано, виконання музичних творів, їх осмислення та переживання, за допомогою усіх цих складових відбувається здатність до самовираження та самореалізації у виконавській діяльності.

Таким чином, психолог Теплов Б.М. наполягав, що музикальність «є здатністю відчувати емоційну виразність звуковисотного руху, здатність мимовільно оперувати музично-слуховими уявленнями, здатність відчувати емоційну виразність музичного ритму та точно відтворювати останній» [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. « Мене хвилює все, що відбувається на білому світі, - політика, література, люди, про все це я розмірковую на свій лад, і потім все це проситься на зовні, шукає свого вираження в музиці.» - так писав про себе Р.Шуман [10].

Мотиваційно-ціннісний компонент вказує на рівень сформованості мотиву та бажань учня до саморозвитку, вироблення певних ціннісних орієнтирів у мистецтві та музиці зокрема. Мотивація – це є процес, досить динамічний. Зазвичай внутрішня мотивація завжди сильніша за зовнішню та більш впливова. Зовнішня мотивація буде змінюватися відповідно зовнішнім викликам та потребам. Основою мотивації є потреби. Чим більша музична потреба, тим сильнішим стає мотиваційно-ціннісний компонент.

Когнітивно-аналітичний компонент включає в себе володіння навичками, які забезпечують оволодіння сценічно-виконавською культурою та здійснення ефектного, яскравого виступу виконавця. Уміння аналізувати явища музичної культури є основою когнітивно-аналітичного компонента. Багаторазове виконання музичного твору та відчуття «пропустити через себе», націлює учня на певні важливі думки, почуття, емоційні та психологічні настрої, які відтворюються у виконавстві. Когнітивна діяльність спонукає до формування певного обсягу знань, що є одним з важливих чинників формування сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл. Когнітивно-аналітичний компонент включає в себе здатність учня до відтворення нотного тексту та інтерпретації його, усвідомлення та переживання музично-художнього образу, наявність певного обсягу знань та навичок учня, прагнення втілення певного музичного образу у власному виконанні конкретного твору.

Як і вся педагогічна діяльність, формування сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл є творчим процесом. Він передбачає застосування та використання набутих знань та навичок для досягнення певного конкретного результату. Тому творчо-діяльнісний компонент є важливою складовою у формуванні сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл. Відбувається через здатність до яскравого художньо-образного виконання музичного твору, здатність до виконання музичного твору під час публічного виступу, назагал. Художньо-інтерпретаційні навички які є системоутворюючим чинником у формуванні музично-виконавської діяльності [6].

Науковці, які досліджували проблему формування сценічно-виконавської культури відокремлювали критерії сформованості. Хоча науковці і займалися цим дослідженням, але так і не виявили чіткого розуміння та пояснення дефініції «критерій». Дослідник Зязюн І.А. наполягає, що «критерії оцінювання є основою для класифікації та оцінки на основі виокремлення сукупності ознак показників. Критерії, показники і індикатори, за допомогою яких здійснюється оцінка стану та розвитку досліджуваного предмета, входять у критеріально-оцінювальний апарат» [4].

Дослідник Когут І.В. вважає, що «критерій (від грецької criterion) - це ознака по якій оцінюється відповідними показниками досягнення певного результату функціонування або розвитку особистості. Критерій є підставою для оцінки, визначення або класифікації» [5].

Так, у музично-педагогічній практиці показник визначається як характеристика певної здатності уміння, що відповідає певному компоненту у

структурі, у професійній якості. Критерій - це цілісне поняття, а показник – часткове. До кожного критерія підходить певний набір показників, що дозволяє досить об'єктивно визначити ступінь вияву певної якості за допомогою відібраного певного методологічного інструментарію.

Мотиваційно-емпатичний компонент сценічно-виконавської культури це компонент, який дає характеристику мотивації учня, його здатність до самостійного формування сценічно-виконавської культури за допомогою усвідомлення ціннісних орієнтирів, необхідність відтворювати сценічний образ, наявність інтересу, навичок та вмінь до інтерпретації (декодуванню) образів музичного тексту на основі авторського тексту. Спонукальні мотиви, їх формування на основі власних виконавських, інтерпретаційних, сценічних та артистичних навичок та вмінь, наявність потреби та бажання розвитку сценічного артистизму, емпатії, комунікативності, професійного саморозвитку у музичній, сценічній та виконавській діяльності. Розвиток сценічно-виконавської культури полягає у здатності учня до ціннісного осмислення музичного твору, уміння передавати ідейний задум композитора за допомогою інтерпретації образів та їх сценічного відтворення. До показників сформованості сценічно-виконавської культури у учнів дитячих музичних шкіл необхідно віднести потребу у формуванні сценічно-виконавської культури, здатність до самооцінки, ціннісні орієнтири щодо формування сценічно-виконавської культури.

Когнітивно-пізнавальний компонент сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл відповідної якості, який формується під час гри на фортепіано. Цей критерій визначає рівень сформованості в специфічній професійній сфері сценічно-виконавській культурі, до цього критерія входять:

- розуміння художнього образу музичного твору;
- відтворення музичного образу за допомогою невербальних засобів та технічних вимог музичного твору, застосування певних театральних методів;
- вміння користуватися теоретичними знаннями, аналізом музичного твору;
- розуміння цілісності музичного твору та наскрізного розвитку музичного матеріалу,
- вміння застосовувати знання з сумісних дисциплін для формування сценічно-виконавської культури.

Висновки. Таким чином, визначення сутності сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл дало можливість охарактеризувати досліджувану проблему. Було виявлено структурні компоненти виконавської культури, а саме: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-аналітичного і творчо-діяльнісного.

Ці критерії, що були сформовані у дослідженні використовуються для визначення стану сформованості структурних компонентів сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл. Критерії сформованості зазначеної культури узагальнюють: міра особистісної цілеспрямованості учня; ступінь обізнаності учня у

сценічно-виконавській культурі; стан сформованості інтерпретаційних умінь та навичок учня щодо відтворення художньо-образного змісту музичних творів у власному виконанні.

Отже, досліджуючи тему формування сценічно-виконавської культури учнів дитячих музичних шкіл можна сміливо сказати, що структурні компоненти є основними та обов'язковими інструментами у формуванні сценічно-виконавської культури.

Література

1. Валькевич Р. Сценічна культура та виконавська діяльність. Р. Валькевич. *Зібрання статей з питань культури сценічно-виконавської діяльності майбутнього вчителя. Наукове видання.* Кіровоград, 2011. С. 50-53.
2. Горбенко О. Б. Формування музично-виконавської компетентності майбутнього вчителя музики в процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 теорія і методика професійної освіти. Олена Борисівна Горбенко. Кіровоград, 2010. С. 106.
3. Давыдов Н. А. Теоретические основы формирования исполнительского мастерства баяниста: Автореф. дис. д-ра искусствоведения: спец. 17.00.02 Н. А. Давидов. К., 1990. С. 29.
4. Зязюн І. А., Кравченко І. Ф., Кривонос І. О. *Педагогічна майстерність: підручник. 2-ге вид.* Київ. 2004.
5. Когут І. В. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Полтава. 2015. 20 с.
6. Падалка Г. М. Українська філармонія для дітей та юнацтва: проблеми модернізації музично-педагогічної освіти. Г.М. Падалка. *Мистецтво та освіта.* 1998. № 3. С. 7-11.
7. Растрігіна А. М. Самореалізація на уроках музики як засіб становлення внутрішньої свободи особистості школяра. А. М. Растрігіна. *Наукові записки Ніжинського держ. педагогічного ун-ту.* №2. 2005. С. 41-43.
8. Рудницька О. П., Болгарський А. Г., Свистельнікова Т. Ю. Основи педагогічних досліджень: *Навчально-методичний посібник.* К., 1998. 143 с.
9. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. Вип. 6 (21). Частина 1. К., НПУ, 2014. С. 68-71.
10. Ткаченко Т. В. Монографія. *Формування вокально-сценічної культури студентів мистецького факультету педагогічних вузів. ХНПУ ім. Г.С. Сковороди.* 2016. 308 с.